

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Manca Štefe

Težave revitalizacije mestnih središč: primer mesta Kranja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Manca Štefe

Mentor: izr. prof. dr. Marjan Hočevar

Težave revitalizacije mestnih središč: primer mesta Kranja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Zahvaljujem se

mentorju izr. prof. dr. Marjanu Hočvarju za strokovne usmeritve in

koristne nasvete pri pisanju diplomske naloge,

Boštjanu za spodbudo in podporo

ter vsem ostalim, ki mi stojite ob strani.

Težave revitalizacije mestnih središč: primer mesta Kranja

S pojavom novega načina življenja, spremenjenega profila posameznikov in njihovih interesov, z naraščajočo potrošnjo in tehnologijo, se je začel propad mestnih središč. Zato je cilj občin oživitve in prenova mestnih jeder, kar pa skušajo doseči z revitalizacijskimi projekti, strategijami ipd. Jasno je, da utrip javnega življenja v mestnih središčih upada, mesta pa se soočajo s problemi decentralizacije, dezintegracije in izgubo osrednjih družbenih funkcij. Nobena izjema pri tem ni mesto Kranj. Pričujoče diplomsko delo, s pregledom in analizo besedil oz. novinarskih člankov v časopisu Gorenjski glas (v letih 2011 in 2012), skuša odkriti, kateri projekti v povezavi z revitalizacijo mestnega jedra so bili v preteklih dveh letih največkrat (medijsko) izpostavljeni ter s katerimi težavami (če sploh) so se le-ti soočali (morebitna finančna problematika, nesoglasja med vpletenimi akterji, težave pri izvedbi, nezmožnost preoblikovanja središča v kvalitetni bivanjski prostor ipd.).

Ključne besede: revitalizacija mestnih središč, težave revitalizacijskih projektov, Kranj.

Challenges of town centres' revitalization: a case study of the town Kranj

The emergence of the new lifestyle, changed profiles and interests of the individuals, growing consumption and technology have accelerated the decline of the town centers. Many municipalities therefore aim to revive and renovate the old towns through revitalization projects, strategies etc. It is clear that vivid public life retreats from the centers as towns encounter problems such as decentralization, disintegration and loss of fundamental social functions. The town of Kranj makes no exception. Based on the text analysis of the articles published in the Gorenjski glas newspaper (dated 2011 and 2012), this paper discusses the projects related to the revitalization of the town centre that were (publicly) visible in the past two years. Furthermore, it presents which challenges – if any – they underwent (eventual financial difficulties, disagreements between the actors involved, realization problems, and incapacity of transforming the town centre into a quality living location).

Key words: revitalization of town centers, challenges of revitalization projects, Kranj.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	6
2 REVITALIZACIJA MESTNIH SREDIŠČ	8
2.1 Družbeni trendi oz. preobrazba sodobnega mesta	10
3 TEŽAVE REVITALIZACIJSKIH PROJEKTOV	12
4 REVITALIZACIJA MESTNEGA JEDRA KRANJ	16
4.1 Kranj: zgodovinski in urbanistični oris mesta	16
4.2 Nerealizacija projektov	17
4.3 Spletna aplikacija Kr.povej: pobude meščanov za lep in urejen Kranj	19
4.4 Revitalizacijski projekti in njihove težave v novinarskih prispevkih časopisa Gorenjski glas (2011 in 2012).....	20
4.4.1 Mestna knjižnica Kranj	23
4.4.2 Obnova ulic mestnega jedra in arheološka izkopavanja	23
4.4.3 Grad Khislstein	24
4.4.4 Trije stolpi	25
4.4.5 Dvorec Jelen	25
4.4.6 Težave projektov	27
5 SKLEP	28
6 LITERATURA.....	32

KAZALO TABEL

Tabela 4.1: Težave obravnavanih projektov v povezavi z revitalizacijo mestnega središča....	27
---	----

1 UVOD

Mesta oz. mestna jedra so v zadnjih letih doživela korenite spremembe na mnogih področjih. Zaradi spremenjenega načina življenja in (novih) družbenih trendov, so se mestna središča znašla v krizi, saj se soočajo z izgubo osnovnih družbenih funkcij, odhajanjem stalnega prebivalstva, zapiranjem lokalov in trgovin, selitvijo pristočasnih, poslovnih in drugih dejavnosti na obrobja mest v nakupovalna središča, upadom atraktivnosti in še bi lahko naštevati.

V hitrem tempu življenja, ki nam ga narekuje sodobna družba, se ljudje za zadovoljevanje svojih potreb in ciljev pogosto odločamo za najhitrejšo, najlažjo in najdostopnejšo pot. Mestna središča tako za uporabnike nimajo več uporabne vrednosti, temveč se reflektivnost na ravni akterjev (posameznikov in skupin) vzporedno s povečano mobilnostjo »manifestira v povečevanju zahtev in potreb po selektivnih ter raznovrstnih prostorskih praksah« (Hočevar 2000b, 19). Medtem ko je mesto v preteklosti predstavljalo prostor druženja in navezovanja socialnih stikov, mestno jedro pa je bilo »sinonim za prizorišče raznovrstnih dogodkov« (Uršič 2003, 9), pa se je dandanes mesto s svojimi specifičnimi lastnostmi iz nujne potrebe in vnaprejšnje danosti preoblikovalo v življenjskostilsko izbiro posameznikov, skupin oz. organizacij, tako v smislu bivanja in dela kot tudi specifičnih oblik samorealizacije oz. individualizacije¹ (Hočevar 2000b, 19).

S tem ko se zmanjšuje sam pomen prostorske centralnosti oz. središčnosti mesta, iz le-tega pa poleg ljudi in dejavnosti izginjajo tudi javne družbene vsebine, so mestna jedra vedno bolj izpostavljena degradaciji. Zaradi že zgoraj omenjenih trendov in sprememb je v zadnjih letih veliko govora o revitalizaciji oz. obnovi mestnih središč. Cilj občin je izpeljava revitalizacijskih projektov oz. priprava najrazličnejših strategij, s katerimi bi obstoječe urbano okolje spremenili v kvalitetnejši bivanjski prostor, ki bi bil privlačen in zanimiv tudi za obstoj in vzpostavitev dejavnosti, ki bi predstavile alternativo preseljevanju v obmestje.

Pričujoče diplomsko delo se ukvarja z revitalizacijo Kranja, natančneje izpostavlja pomembne projekte, ki so se izvajali v zadnjih dveh letih ter išče težave, s katerimi so se ti soočali. S

---

¹ Hočevar (2000b, 19) izmed številnih oblik individualizacije izpostavi kulturno udejstvovanje, sproščanje, rekreacijo, spolno in seksualno emancipacijo, nakupovanje, sociabilnost.

pregledom novinarskih prispevkov v Gorenjskem glasu (in pripadajočih prilogah Kranjski glas in Snovanja) sem skušala ugotoviti, kateri projekti so bili v letih 2011 in 2012 v izbranem mediju največkrat izpostavljeni ter v kolikšni meri (če sploh) so bile javnosti predstavljene težave, ki so pestile razvoj, izvedbo ali zaključek posamezne prenove/projekta/strategije. Cilj je bil tako ugotoviti in analizirati glavne težave revitalizacijskih projektov.

Samo diplomsko delo je razdeljeno na tri glavne sklope. V uvodnem poglavju razložim pojem revitalizacije (mestnih središč) ter orišem družbene trende, zaradi katerih je obnova mestnih središč sploh potrebna. Glede na dejstvo, da projekti pogosto ne zajemajo celovite in sistematične prenove ali se sploh ne realizirajo (pomanjkanje praktičnih izkušenj, previsoko zastavljeni cilji, nesoglasja med vpletenimi akterji itd.), se v naslednjem poglavju posvetim problemom, ki največkrat pestijo revitalizacijske projekte. Zadnje poglavje pa v celoti obravnava revitalizacijo mestnega jedra Kranj oz. določene projekte in z njimi povezane težave. Na raziskovalno vprašanje sem skušala iskati odgovore s teoretsko analizo sekundarnih virov ter analizo besedil oz. pregledom novinarskih prispevkov, objavljenih v Gorenjskem glasu (v letih 2011 in 2012).

2 REVITALIZACIJA MESTNIH SREDIŠČ

Ponovno preoblikovanje urbanega prostora v kvaliteten bivanjski prostor, ki bo obenem primeren in privlačen za razvoj dejavnosti in izvedbo najrazličnejših vsebin, je glavni cilj občin oz. lokalnih oblasti, ko je govora o strategijah in načrtih za obnovo mestnih jeder. Revitalizacijo/reurbanizacijo so pri projektu RE Urban Mobil² definirali kot »proces optimizacije gospodarskih, pravnih, socialnih, gradbenih in okoljevarstvenih razmer s ciljem ustvariti ustrezen življenjski prostor v samem mestnem jedru (skupaj z ohranitvijo njegove identitete in kulturne dediščine), ki bo privlačen za posameznike in gospodinjstva, kot lokacija pa za investitorje« (Mestna občina Ljubljana 2006, 5).

O trdni povezanosti bivalnosti in prizoriščnosti danes ne moremo več govoriti, saj lastnosti flanerja (fr. flâneur), »brezciljnega pohajkovalca«, ki ga je imel v mislih Charles Baudelaire, danes niso več prisotne. Prisotnost flanerja, ki je želel užiti in izkoristiti vse elemente mesta je pripomogla k dinamiki mestnega utripa (Parker 2004); značilnosti slednjega, ki izhajajo iz nostalgичnih opisov Pariza 19. stoletja, pa so spontanost, pohajkovanje, preživljanje prostega časa na ulici, opazovanje uličnega življenja ter družabno udejstvovanje v vseh oblikah prostočasnih dejavnosti. Dandanes pa je »ulični spektakel« le še redek prizor (Uršič 2003, 33–34).

Pri revitalizaciji mestnih središč moramo upoštevati dejstvo, da zaradi določenih družbenih trendov in same preobrazbe sodobnih mest, ne moremo več govoriti o tradicionalni središčnosti ter stremeti zgolj k neki romantični in idealizirani predstavi o »živahnih« mestnih jedrih, temveč smiselno in natančno opredeliti strategije in uporabljena orodja, s katerimi se v danih okoliščinah in razmerah določen projekt kar se da lahko najboljše izpelje. Upoštevati velja tudi različne vidike same revitalizacije, med drugimi funkcijski vidik oz. dejavnosti in

---

² RE Urban Mobil je evropski raziskovalni projekt, čigar značilnost je kombinacija trajnostnega urbanega razvoja in vključevanje lokalnih deležnikov in prebivalcev. Pri omenjenem projektu je od novembra 2002 do oktobra 2005 Urad za urbano regeneracijo in stanovanjski razvoj v Leipzigu sodeloval s štirimi mesti: Leipzig (Nemčija), León (Španija), Bologna (Italija) in Ljubljana (Slovenija). V središčih omenjenih mest so stanovanjska območja s kulturno dragocenim stanovanjskim stavbnim fondom, ki se spopadajo s težavami in spremembami predvsem zaradi demografskega razvoja, zato so bili problemi teh predelov raziskani v posameznih študijah, kjer so upoštevali demografijo, urbanistično planiranje, arhitekturo, sociologijo, ekonomijo, pravo in okoljske študije ter povezave med njimi; cilj pa je bil razviti stvarne in prenosljive strategije za delovanje (Mestna občina Ljubljana 2006, 2–5).

storitve (npr. turizem), socialno kulturni vidik, kjer velja izpostaviti kvaliteto bivanjskega prostora, demografski ter seveda fizično prostorski vidik.

V literaturi je večkrat analizirana tudi problematika revitalizacije kopskega mestnega jedra z možnostmi obvladovanja družbeno-prostorskih sprememb (Hočevar 2000a, 2000b; Mlinar 1998, 2008), kjer je izpostavljeno razmišljanje v smislu rehabilitacije edinstvenih, že obstoječih danosti ter hkratnem odkrivanju potencialnih lokacijskih, societalnih, ambientalnih ter simbolnih prednosti (Hočevar 2000a, 65). Pri načrtovanju revitalizacijskih projektov je možno uporabiti več modelov oz. kombinacijo le teh:

- konzervacija: zaščita kulturno zgodovinskih objektov;
- turistifikacija: preobrazba prostora za namene turističnih dejavnosti;
- sitizacija: preoblikovanje mestnega jedra v poslovno središče;
- gentrifikacija: s kapitalskimi vlaganji vzpostavitev kvalitetnega bivanjskega okolja oz. v stanovanjske predele mestnih jeder privabiti tudi del višjih slojev (Hočevar 2000a, 73–76).

Na tri ravni, pomembne v kontekstu mestnosti oz. oblikovanja mesta samega opozarja tudi Kučanova (1999, 20). Gre za socialno raven (izboljšanje bivalnega okolja, prostor za različne dejavnosti), oblikovno raven (ustvarjanje fizične mestne podobe) ter ekološko raven (razvoj naravnih prvin v mestnem okolju).

Glede na dejstvo, da so mesta odvisna tudi od globalnega gospodarstva, saj se z globalizacijo svet spreminja v enoten družbeni prostor s hitro rastočimi gospodarskimi in tehnološkimi silami (Hamilton in drugi 2005), je potrebna tudi »jasna in natančna opredelitev gospodarskih potencialov mesta, kjer so izbrana območja, veljavnega in možnega pravnega okvira splošne mestne uprave in specifične regulacije za področja trgov lastništva, stanovanj, storitev in proizvodnje ter zdajšnjih (ali možnih) povezav izbranih območij z mestom in širšim, regionalnim, državnim in globalnim gospodarstvom« (Mestna občina Ljubljana 2006, 42).

V nadaljevanju bom na kratko izpostavila še nekatere družbene trende oz. procese, ki imajo na mestna središča negativne družbeno-prostorske učinke in zaradi katerih so se ta znašla v krizi.

2.1 Družbeni trendi oz. preobrazba sodobnega mesta

Eden izmed »krivcev« za propad oz. izumiranje mestnih jeder je prav gotovo naraščajoča potrošnja. Zaradi izgradnje novih nakupovalnih središč se je center potrošnje v velikih primerih preselil na obrobja mest, saj ta bolj ustrezajo spremenjenim navadam posameznikov oz. potrošnikov. Tako »na prostorih, ki nimajo posebne simbolične ali zgodovinske ambientalne kvalitete (razen, če ne upoštevamo bližine cestnih povezav), nastajajo nakupovalna središča, ki so na lestvici ponudbe novega kulturnega kapitala (ki je predvsem zabavne, populistične, množične narave) uvrščena zelo visoko in so priljubljena zbirališča velikega števila ljudi« (Uršič 2003, 15). Na drugi strani pa mestna središča oz. sama infrastruktura ne dopuščajo možnosti izgradnje tovrstnih nakupovalnih središč, medtem ko je na obrobjih mest primeren in zadosten prostor za porast novih centrov ter spremljajočih velikih parkirnih površin. Kot ugotavlja Uršič (2003, 8), so »prostore potrošnje v začetni fazi razvoja mest predstavljale predvsem velike koncentracije trgovin v središču mesta«, te pa so spremljale številne druge dejavnosti, zaradi katerih je bilo jedro atraktivno in zapolnjeno z vsebinami – zato je tudi privabljalno veliko število ljudi. Tudi Vidmarjeva (2006, 99) meni, da je potrošništvo »globalna paradigma kulturnega življenja, ki vstopa v intimne sfere in zaseda javne prostore. Prav kolikor preoblikuje notranje dinamike zasebnega življenja, spreminja tudi podobe urbane krajine. Razmah potrošništva in njegov globalni uspeh sta usidrana v logiki globalne ekonomije«. Bugarič (2010, 9) pa nadalje opozarja, da »odprti javni prostori postajajo poligoni investicije zasebnega kapitala in turistične zabave – na tak način pa zasebni kapital prevzema zasebno prevlado nad javnim, razčlovečuje javni prostor in vzpostavlja diskriminacijska pravila vedenja, jezika in nove potrošniške kulture«.

Ravno zaradi množične in vsestranske ponudbe so nakupovalni centri postali veliki porabniki prostora, zaradi privabljanja velikega števila »avtomobiliziranih« obiskovalcev pa, kot že rečeno, nastajajo na obrobju mest. Iz tega izvira tudi »poglabljanje prepada med avtomobilsko dostopnim mestnim obrobjem in avtomobilsko težko dostopnim mestnim središčem« (Uršič 2003, 8), eden izmed negativnih vidikov spreminjanja urbanih prostorov potrošnje pa so tudi »procesi maksimizacije profita v urbanih prostorih, ki vplivajo na zmanjševanje privlačnosti mestnega središča in povzročajo selitev različnih trgovskih in družbenih dejavnosti na območja nakupovalnih središč« (Uršič 2003, 11).

Odločilne dejavnike preobrazbe sodobnega mesta povzame tudi Koželj (2007, 204):

- »globalizacija, s katero je povezano izenačevanje dostopnosti in gibljivosti;
- okoljska kriza, ki se pogloblja z neobvladano vsesplošno potrošnjo;
- individualizem, ki vodi k poudarjanju razlik in svobodnemu obnašanju posameznika;
- nestalnost razmer in občutek ogroženosti, ki oblikujeta nov življenjski slog«.

Poleg določenih trendov in družbenih sprememb, pa je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da je mesto pogosto prepoznano kot manj kvalitetno življenjsko okolje (Kos 2007, Uršič in Hočevar 2007). Ankete kažejo, da imamo Slovenci glede možnosti bivanja izrazito protiurbane želje. »Raziskave kažejo da mesta za Slovence sicer igrajo pomembno vlogo kot vozlišča določenih storitev, institucij in dostopa do pomembnih dobrin, vendar so manj pomembna v bivanjskem smislu tj. kot prostori omogočanja in izražanja posebnega življenjskega stila, ki odstopa od življenjskih vzorcev na podeželskih območjih« (Uršič in Hočevar 2007, 71). Sam odnos Slovencev do bivanja v mestu v danih razmerah še dodatno pripomore k lažji odločitvi – zapustiti mestno središče. Negativen odnos anketirancev do življenja v mestu je razviden iz raziskav Vrednote prostora in okolja (Hočevar et al. 2004) in Socialno prostorski vplivi avtocest v Sloveniji (Kos et al. 2002), enako pa lahko sklepamo tudi iz javnomnenjske ankete o slovenskih bivanjskih preferencah – večina Slovencev si želi živeti na podeželju ali v manjšem kraju (Uršič in Hočevar 2007, 71–73).

3 TEŽAVE REVITALIZACIJSKIH PROJEKTOV

»Sodobno mesto ne obstaja več kot natančno določena kategorija, namesto nje obstajajo značilni problemi, s katerimi se je treba soočiti«

(Rossi v Koželj 2007, 195).

Priprava in načrtovanje revitalizacijskih projektov in različnih strategij pa ni tako enostavna kot se morda zdi na prvi pogled. Določene težave se lahko pojavijo že pri samem planiranju, velikokrat pa se zapleta tudi pri njihovem izvajanju. Kot opozarja Hočevar (2000a, 65) morajo novi revitalizacijski programi združevati oz. upoštevati dva bistvena in enakovredna postmoderna kriterija: zagotavljanje integracijskih funkcij (družabnost, zapolnjenost, raznovrstnost, dostopnost) in omogočati skupinam, organizacijam ter posameznikom različne oblike individualnosti v prostoru (selektivnost, ločenost, samostojnost).

Mesta oz. strategije revitalizacijskih projektov morajo tako stremeti k prepoznavnosti, tekmovalnosti, konkurenčnosti in odprtosti, le s celovito revitalizacijo pa lahko dosežemo zelene cilje. Bistvo same revitalizacije tako ni zgolj ponovna zagotovitev centralnosti samega mestnega središča, temveč gre za rezultat usklajevanja in upoštevanja treh bistvenih elementov: družbenih vsebin, posameznikov in grajenih struktur (Hočevar 2000a, 65). Če želimo torej govoriti o celostni revitalizaciji oz. reurbanizaciji, je poleg ohranitve identitete pomembne stavbne dediščine, potrebno upoštevati tudi socialne, demografske, ekonomske, politične in druge spremembe (Fister 2003).

Zaradi določenih težav oz. trendov se lahko pojavijo zapleti pri bodisi načrtovanju bodisi izvedbi samega projekta ali pa ta ostane celo neuresničen, nerealiziran. V prvi vrsti velja omeniti pomanjkanje praktičnih izkušenj že pri samem načrtu revitalizacije mestnega jedra. Projekti pogosto ne zajemajo celovite in sistematične preнове ali se nanašajo zgolj na npr. prenovu infrastrukture ali komunale. V procese urejanja prostora je smiselno vključiti tudi širši krog uporabnikov mesta, potrebno je sodelovanje vseh akterjev revitalizacije: od inštitucij (npr. občina), interesnih skupin in vplivnih posameznikov, do prebivalcev starega mestnega jedra kot tudi ostalih obiskovalcev mesta, ki se v samem jedru zadržujejo zaradi takšnih in drugačnih razlogov. Pomembna je vzpostavitev smiselnega konsenza med mestno

upravo in prebivalci, saj revitalizacija mestnega jedra brez natančne strategije, jasnih političnih namenov in sodelovanja med vpletenimi ne more biti uspešna. Revitalizacijski proces mora odražati tudi misli prebivalcev ter upoštevati inovativne ideje in predloge vpletenih (Yamashita 2004). Ob tem je pogosto opaziti različne interese: prebivalci občine in okoliških krajev bodo npr. zagovarjali čim bolj raznovrstno dogajanje v samem mestnem jedru, medtem ko bodo prebivalci mestnega jedra proti organizaciji večjih in posledično hrupnejših prireditev, pojavijo se nasprotja glede prometne ureditve, dostopnosti do samega centra ipd. Lahko se zgodi, da vsaka stran zagovarja lastne interese ter se ne doseže nekega soglasja za skupno dobro.

Med urbani prizorišči je v času globalizacije prisotna tudi vedno večja konkurenčnost. Lokalne značilnosti so zaradi hitrega pretoka kapitala in povečane mobilnosti vedno bolj podrejene vplivom globalnih preobrazb, problem pa nastopi, ko se urbani prostori vedno bolj preobražajo v nadzorovana uniformirana prizorišča. »Vsebine v javnem prostoru so na tak način podrejene privatnemu interesu kapitala, kar povzroča poenotenje urbanih krajev. Urbanizem kapitala neusmiljeno briše prostor spomina, ustvarja povsem nova razmerja v prostoru in ostaja brezbrizen do obstoječe kulturne dediščine in značaja mesta. V urejanje mesta se intenzivno vpletajo interesi politične elite in kapitalskih vlaganj, ki ustvarjajo izrazito enosmerno komunikacijo« (Bugarič 2010, 7). Za razvoj mest je tako pomembna tudi ustvarjalnost (Florida 2002), saj kreativno mestno okolje oz. vzpostavitev ustvarjalnega centra (in ne zgolj fizična prenova) lahko poskrbi za raznovrstnost, odprtost, uspešnost in konkurenčnost mesta samega.

Upoštevati velja tudi strokovne službe z različnih področij (urbanisti, arhitekti, sociologi), ki s svojimi izkušnjami lahko pripomorejo k uspešni realizaciji projektov ter že opravljene raziskave in znanstvene študije o upravljanju in preoblikovanju urbanega okolja in uspešno izpeljane projekte revitalizacije oz. obnove mestnih središč.

Nekatera večja mesta (npr. Barcelona, Pariz) so uspela izkoristiti svoje potenciale, zgodovino in status in zato so pri samem procesu revitalizacije bolj uspešna. S primernimi strategijami, pripravo dokumentacije in zasnovo mehanizmov so tako uredili urbano okolje, ki pa je eno izmed ključnih za gospodarski razcvet. Pri planskem nadzoru »oblikovalska strategija mesta določa več oblikovalskih principov, kriterijev in priporočil, ki jih je mogoče uporabljati pri

zasnovi razvoja oz. preнове določene lokacije, da bi se zagotovil ustrezen pomen prostora. Ta pristop zahteva visoko raven administracije planiranja in dobro izobražene kadre s področja urbanističnega oblikovanja» (Dimitrovska Andrews 2011, 16). Dimitrovska navede tudi potrebne značilnosti uspešnih evropskih mest: oblikovanje vizije dolgoročnega razvoja, strogo politično vodstvo, sodelovanje s svetovno priznanimi arhitekti ter aktivnost civilnih skupin.

Uspešno delovanje mesta se lahko spodbudi tudi s financiranjem, vendar je pomembno kako in za katere namene denar uporabimo (Jacobs 2009, 326). Pri reševanju prostorske problematike mora sodelovati tudi občina (npr. Uradi za okolje in prostor). Potrebno je zastaviti realne cilje, ki jih je moč izpolniti, sodelovati z občani in spremljati razpise (in iztržiti npr. evropska sredstva namenjena obnovi in prostorskemu načrtovanju). Haček in Kukovičeva (2012, 91) v procesu posodabljanja oz. uresničevanja ciljev občinske uprave med drugimi izpostavljata učinkovitejšo organiziranost dela in skupno reševanje problematik širših razsežnosti, razvijanje principa konkurence med izvajalci javnih storitev, intenzivnost pri pridobivanju finančnih sredstev in ekonomično porabo le teh. V smiselnejšo prostorsko načrtovanje bi z spremenjenimi zakoni lahko posegla tudi država, saj kot ugotavljata Marotova in Golobičeva (2012, 114–115)

Zakon o lokalni samoupravi (ZLS-UPB2 2007) kot eno glavnih pristojnosti slovenskih občin določa dejavnost prostorskega načrtovanja, s katero naj bi zagotovile kakovostno bivalno okolje, komunalno in prometno infrastrukturo, čisto okolje, ustrezno upravljanje z občinskim premoženjem in izvajanje zemljiške politike. Po zakonu o urejanju prostora (ZUreP-1 2003) naj bi to nalogo primarno izvajal občinski urbanist, ki pa po novem zakonu o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt 2007) v praksi ni več obvezen (Ministrstvo za okolje in prostor 2010) in se največkrat tudi ne izvaja.

Pri oblikovanju in uveljavljanju urbanih politik, potrebnih za učinkovito spopadanje s kompleksnimi družbenimi, gospodarskimi in urbanimi posledicami tranzicije velja upoštevati tudi geopolitični prostor posameznih mest. Značilnosti mest, ki so prešla tranzicijo iz socialistične industrijske v post-socialistično družbo so: »urbanizem po meri zasebnih interesov namesto javnih, razpustitev javnega soodločanja pri procesu načrtovanja, privatizacija javnega prostora, zmanjševanje javne potrošnje in socialne stanovanjske

gradnje ter rastoče družbeno in prostorsko načrtovanje« (Križnik in Uršič 2010, 21). Specifični pogoji post-socialističnega okolja, kot so »nizka participacija javnosti, pomanjkanje demokracije na lokalni ravni, pogosti primeri korupcije lokalnih oblasti, šibka decentralizacija političnega odločanja, nezaključena denacionalizacija, vzpostavljanje materialističnega kulturnega sistema vrednot in pomanjkanje družbene odgovornosti« (Križnik in Uršič 2010, 21), pa še dodatno zastrujejo negativne učinke neoliberalnih politik na družbeno in urbano strukturo.

Na kaotično stanje prostora in položaj tako državnih kot tudi občinskih institucij za urejanje prostora ter na dvojnost problema opozarja tudi Kos, ko izpostavi vzročno posledično povezavo realnega dogajanja v prostoru, ki je daleč pod optimalnim ter pomanjkljivo in nezadostno tako splošno javno kot tudi strokovno refleksijo dejanskega stanja. To pa je tudi »eden temeljnih razlogov za problematično prostorsko stanje in razvoj, ki povzroča sintropijo, tj. povezane negativne ekonomske, socialne in okoljske učinke« (Kos 2007, 142–143).

Na določene skupine problemov v postopkih prenove, katerih ne gre zanemariti, pa na primeru koprskega mestnega jedra ponazori tudi Hočevar (2000a, 68–72):

- problematični demografski trendi (negativni priselitveni saldo, neuravnotežena etnična sestava → predlagan model gentrifikacije);
- družbeno funkcijska problematika (siromašenje funkcionalnih dejavnosti, neskladnost med zastarelo fizično urbano strukturo in sodobno družbeno dinamiko);
- družbenost in individualnost (univerzalen trend: ob krepitvi nekaterih oblik individualnosti in domocentričnosti, mestni prostori izgubljajo integracijski pomen);
- kulturna in simbolna identiteta (soodvisnost od socialno-demografskega stanja);
- fizična in ambientalna problematika (dotrajana infrastruktura, slabi stanovanjsko-bivanjski pogoji);
- prizoriščnost;
- administrativna oz. upravno-pravna problematika (pomanjkljiva koordinacija).

4 REVITALIZACIJA MESTNEGA JEDRA KRANJ

Glede na to, da bo zadnje poglavje v celoti posvečeno revitalizaciji mestnega jedra Kranj, natančneje največkrat izpostavljenim in najpomembnejšim projektom v zadnjih dveh letih ter spremljajočim težavam, sem v prvi vrsti na kratko dolžna predstaviti zgodovinski in urbanistični oris mesta samega.

4.1 Kranj: zgodovinski in urbanistični oris mesta

Kranj (v starejših omembah Carnium, Creina, Chreina, Krainburg) je mesto čigar najdbe o samem obstoju naselbine pričajo skozi halštatsko, latensko in rimsko dobo, da pa je imelo mesto obrambni, strateški in trgovski pomen že v zgodnjem rimskem času pa kažejo ostanki obzidja. V 5. stoletju, po razpadu rimskega imperija, je mesto postalo ključna postojanka novih naseljencev, Slovani pa so Kranj in okolico začeli naseljevati v 7. stoletju. V tem stoletju je mesto doživelo tudi enega od svojih vrhuncev, saj sta bila zasnovana strateško pomembna utrdba in z njo povezano naselje, o čemer priča največje odkrito staroslovensko grobišče v Sloveniji. Od 11. stoletja naprej je bila Chreina vojaško in upravno središče in kot sedež prafare tudi cerkveno središče, ob naselbinskem jedru pa se je razvijalo preostalo naselje. V 12. stoletju se je z načrtno kolonizacijo ob osrednji cesti oblikoval trg, dve gospodarski poti vzporedno ob trgu pa sta kasneje postali ulici. Naselje je kot pomembno trgovsko središče v 13. stoletju dobilo mestne pravice ter s tem povezane številne svoboščine in ugodnosti za nadaljnji razvoj na področju trgovine in prometa s kmetijskimi proizvodi ter razvojem železarstva.

Končna tlorisna podoba starega mestnega jedra se je z razdelitvijo zemljišč po mestnem prostoru izoblikovala v drugi polovici 15. stoletja. Jedro je bilo utrjeno z močnim obzidjem, ki bi ga branilo pred turškimi upadi, tedaj pa je bilo mesto tudi pomembno gospodarsko središče. Po tem obdobju se je izoblikovala dokončna urbanistična poteza mesta Kranja, staro mestno jedro pa je dobilo svojo značilno piramidalno podobo. V 16. stoletju sta se poleg trgovine okrepila še fužinarstvo in tovarništvo, 17. stoletje pa je mestu prineslo nazadovanje obrti, razsajala je kuga, zgodili pa so se tudi številni požari. Socialna podoba

mesta se je začela spreminjati šele v prvi polovici 19. stoletja, ko se je okrepila moč trgovcev in s tem premožnejšega meščanstva; v tem času pa je v mestu ustvarjal tudi slovenski pesnik France Prešeren. Pomembnejši gospodarski razvoj je Kranj dosegel po prvi svetovni vojni, čeprav so posamezne manufakture (trgovina z lesom) začele delovati po letu 1870, ko je Kranj dosegla Gorenjska železnica. V letih 1922-1930 so ob pomoči tujega kapitala zrasla nekatera kranjska podjetja. Poleg najmočnejše zastopane tekstilne industrije so se razvile še usnjarska, gumarska, čevljarska in živilska industrija, kasneje pa še grafična in elektronska. Kranj je postal regionalno središče za vrsto negospodarskih dejavnosti že med obema vojnoma, v mestu so delovale tudi številne kulturne institucije. Nagla rast mesta se je zgodila po drugi svetovni vojni, ko so nastajale nove tovarne, med katerimi velja omeniti predvsem Savo in Iskro. Novogradnje so mesto razpotegnile na vse strani, predvsem na ravnino Kranjskega in Sorškega polja. Kljub temu da se je spremenila sama podoba mesta, pa je ohranjena ostala v starem mestnem jedru, ki je bilo leta 1983 razglašeno za zgodovinski in kulturni spomenik. Mesto ekspanzijo doživi v 20. stoletju, ko se ob Koroški cesti izoblikuje nov poslovno trgovski center. Za 60- in 70- leta tega stoletja je značilna razpršena pozidava v obliki šahovnice, širiti pa se začne tudi samostojno naselje Planina. Poslovno trgovsko območje na Primskovem pa se z izgradnjo trgovskih centrov Mercator in Merkur začne razširjati po letu 2002 (Žontar 1982; Avguštin 1999; Potokar 2002, 93; Kladnik 2003, 88–91; Mestna občina Kranj 2012a).

4.2 Nerealizacija projektov

Tekom pregleda nekaterih pomembnejših urbanističnih projektov pripravljenih za mesto Kranj lahko ugotovimo prvo težavo: nerealizacijo samih projektov, bodisi zaradi nestrinjanja vpletenih akterjev, previsoko zastavljenih in nerealnih ciljev ali drugih zgodovinskih in družbenih dogodkov.

Inženir Štembov je že leta 1911 izdelal ti. »regulačni načrt«, ki je upošteval obstoječe komunikacije, kar bi v prihodnje lahko olajšalo postavitvev in zasnovo prometne infrastrukture. Načrt je predvidel gradnjo novega dela mesta po načelih blokovne gradnje mest in predmestij. Slednjo je v tistem času pri nas in drugod uveljavila urbanistična praksa

posebno v večjih mestnih naseljih. Kljub temu da je Štembov urbanistični načrt 30. novembra 1911 potrdila tudi deželna vlada za Kranjsko, pa ta ni bil realiziran, saj je bil že ob predložitvi kritiziran, nasprotniki pa so v takratnih predmestjih predlagali zidavo vil oz. stanovanjskih hiš sredi vrtov. Gradnjo manjših stanovanjskih hiš na mestnem obrobju je občina začela pospeševati po vojni. Takrat je minilo varstvo stanovanjskih najemnikov, stanovanjske prostore v starem mestnem jedru pa so začeli vedno bolj spreminjati v poslovne.

Osnutek regulacije starega Kranja je na željo mestne občine pripravil arhitekt Ivan Vurnik. Z njim so skušali zavreti nastajanje urbanističnih enot brez pravega reda. Leta 1934 so takrat sprejete predloge strnili v naslednjih točkah: ohranitev starega dela mesta, namestitve industrije na zahodni del, stanovanj in javnih zgradb pa na vzhodni del mesta, povezava mesta z mostovi, tranzitna cesta, bolnišnica, letno kopališče s športnimi objekti, graditev železniške proge, prostor za prvo letališče. Omenjeni predlogi kažejo na željo predvojnih Kranjčanov o ureditvi in opremljanju mesta z novimi pridobitvami, vendar večji del sklepov spet ostane nerealiziran.

Okolica Kranja je močan urbani značaj pridobila z industrializacijo, leta 1936 so se mestu priključila še nekatera okoliška naselja. Nov načrt, ki naj bi v večji meri varoval staro mestno jedro, se zopet začne pripravljati leta 1940, vendar tokrat uresničitev le tega prepreči začetek vojne. V času nemške okupacije mesto ni doživelo pomembnejših sprememb: leta 1942 se je začela gradnja stanovanjskega naselja za nemške naseljence, katerega ni bilo mogoče vključiti v okvir sodobnih urbanističnih zasnov. Predel »Neue Heimat« je tako zaradi pomanjkanja cestne povezave dolgo preprečeval rast mesta proti vzhodu.

Kranj in povojni urbanizem sta se v letih po vojni morala soočiti z družbenimi in ekonomskimi spremembami. Kljub temu da so počasi poizkušali vpeljati sodobna urbanistična načela in metode, pa so spet vse urbanistične rešitve in predlogi v glavnem ostali nerealizirani. V letih 1948-49 je arhitekt Marjan Šorli za tiste čase izdelal napreden predlog splošnega urbanističnega načrta, ki pa je bil premalo upoštevan. Omembe vrednejši načrt oz. t.i. Urbanistična zasnova Kranja, ki je predvsem skušala vnesti red v dosedanje načrtovanje, fiksirati komunikacijsko mrežo, boljje krajevno umestiti posamezna urbanistična območja in dati obsegu naselja trdnejši okvir, je bila izdelana leta 1954. Osnova za izdelavo glavnega urbanističnega projekta je tudi tedaj propadla, saj zaradi nasprotnih si stališč (prostorsko

nedodelan načrt, neenotno urbanistično in arhitekturno planiranje) sam urbanistični osnutek ni bil sprejet (Avguštin 1999, 101–109).

Arhitekta Danilo Oblak in Jure Premlč sta v šestdesetih zasnovala generalni urbanistični načrt, ki je bil zasnovan na obširni dokumentaciji, na podlagi ekonomske in prometne analize ter kulturne in naravne dediščine mesta. Gre za prvi sistematični pristop k realizaciji prostorskega razvoja mesta in hkrati preobrat v urbanističnem načrtovanju, zaustavil pa naj bi tudi razpršenost gradnje na obrobju mesta. Le-ta je vedno bolj ogrožala enotnost in povezanost kranjskega urbanega prostora.

Urbanistični program razvoja mesta, ki je bil sprejet leta 1975, predvideva porast prebivalstva in v ta namen vključuje koncentracijo stanovanjske gradnje na območja Planine, Zlatega polja in Vodovodnega stolpa. Tako so v novejšem času mestno obrobje prekrili stanovanjski in komunalni objekti, vendar je tedaj staro mestno jedro še vedno ohranjalo svojo »središčnost« trgovskega, družabnega in kulturnega življenja (Avguštin 1999, 109–112).

4.3 Spletna aplikacija Kr.povej: pobude meščanov za lep in urejen Kranj

Spletna aplikacija Kr.Povej, forum Mestne občine Kranj za pobude meščanov za lep in urejen Kranj, je dober pokazatelj glavnih problematik v samem mestu Kranju. Forum je namenjen vsem, ki bi s svojimi idejami, predlogi, pripombami, opažanji ipd., želeli opozoriti na kakršnokoli problematiko, vendar nam že hiter pregled objav pove, da so pogosto izpostavljeni »osebni« problemi prebivalcev in da se na forumu ne obravnavajo toliko ideje, ki bi dejansko pripomogle k družbeni zavesti za boljše mesto. Na spletni strani je na voljo obrazec, v katerega lahko vpišemo svoja vprašanja, izberemo krajevno skupnost, na katero se problematika nanaša ter opredelimo področje obravnavane teme (npr. ekologija, urbanizem, civilna zaščita, kultura, parkiranje, šport, stanovanja ipd.). Status zadev je sprotno ažuriran (pri objavi je razvidno ali je zadeva končana ali se rešuje), da uporabniki hitro lahko ugotovijo ali so že prejeli odgovor oz. rešitev na zastavljeno problematiko. Večina objav za sam center se (tudi) v letošnjem letu nanaša na parkiranje oz. parkirna mesta (možnost izdaj posebnih dovolilnic, parkiranje na določenih ulicah, pobiranje parkirnin,

parkiranje v centru ipd.). Nekaj objav se nanaša tudi na problematiko javnega reda in miru, kulture in poslovnih prostorov, zelo malo pa je objav, ki se tičejo dejanske ureditve in izboljšanja kvalitete bivanja in dogajanja v samem mestnem jedru. Kljub temu da je večina tovrstnih zadev sproti in hitro »rešenih«, pa bi izpostavila (pre)dolgo obravnavo primera, ki pa se nanaša na revitalizacijo oz. oživitev samega mestnega jedra. Na forumu sem zasledila vprašanje v zvezi z ustanovitvijo delovne skupine za oživitev mestnega jedra Kranja. Uporabnica je spraševala po dodatnih informacijah, saj je v časopisu prebrala članek o sestanku krajevne skupnosti na temo slabega mestnega utripa. Tudi sama je želela sodelovati pri omenjeni skupini ter predlagala, da bi k sodelovanju povabili širšo javnost in ostale študente. Vprašanje je bilo na forumu objavljeno že 26.11.2012, vendar je imela zadeva še v začetku marca 2013 (torej po dobrih treh mesecih) status »se rešuje«. 11. januarja je bilo na forumu ponovno zastavljeno zelo podobno vprašanje z »opomnikom«, da še vedno ni bilo podanega odgovora. Sprašujem se, zakaj se še tako malo objav, ki se tičejo samega mestnega jedra, obnove, oživitve in revitalizacije, obravnavajo tako dolgo, sploh glede na to, da je forum namenjen izboljšavam ter da se občina z raznimi projekti in strategijami trudi prispevati k oživitvi mestnega jedra. Tovrstne zadeve bi bilo smiselno obravnavati čim hitreje in v zastavljene projekte vključiti čim več prebivalstva, ki pokažejo interes. Zadeva je dobila epilog 21.3.2013, ko so uporabniki foruma skopo odgovorili (brez dodatnih informacij, pojasnil ali morebitnih kontaktov), da je delovna skupina ustanovljena ter da že deluje (Mestna občina Kranj 2013).

4.4 Revitalizacijski projekti in njihove težave v novinarskih prispevkih časopisa Gorenjski glas (2011 in 2012)

Kvalitativni podatki (v obliki besed) so vir opisnih, pojasnenih in utemeljenih procesov v določenem raziskovalnem kontekstu, problem, ki pa se pogosto pojavlja pri sami analizi, pa je sama struktura oz. strnitev obsežnega gradiva, podatkov, informacij v obliko, ki bo kar najbolj primerna za samo analizo oz. interpretacijo raziskovalnega vprašanja (Lamut 2012, 124).

V pričujočem diplomskem delu se ukvarjam s tematiko revitalizacije mestnih središč, natančneje s težavami, ki se pojavljajo pri samih projektih, povezanih z obnovo oz. prenovo mestnega jedra. Ugotovitve bom v nadaljevanju skušala prikazati na konkretnem primeru mesta Kranja. V prvi vrsti me je zanimalo, kateri (če sploh) projekti v povezavi s samo revitalizacijo so bili v preteklih dveh letih najbolj medijsko zastopani ter katere (če sploh) težave so bile v novinarskih prispevkih za posamezne projekte izpostavljene oz. katera problematika v povezavi s samimi revitalizacijskimi projekti je v omenjenih člankih največkrat obravnavana.

Enota analize so torej novinarski prispevki, ki so bili v letih 2011 in 2012 objavljeni v časopisu Gorenjski glas. Omenjeni medij sem si izbrala zato, ker gre za časopis, »ki redno izhaja od leta 1947 in je v tem času je pridobil prepoznavno ime in zveste bralce ter oglaševalce. Nacionalna raziskava branosti kaže, da je Gorenjski glas tipičen regionalni časopis, ki z naklado 18 tisoč doseže 50 tisoč bralcev« (Gorenjski glas). Pregledala sem 104 številke, ki so izšle v letu 2011 ter 105 številke iz leta 2012 (vključno z relevantnima prilogama Snovanja in Kranjski glas).

Pri analizi vsebine kvalitativnih podatkov gre za analiziranje pisnih gradiv, kjer raziskovalec oblikuje seznam kategorij, ki jih bo iskal v izbranem gradivu, med samo analizo pa si zabeleži pogostost pojava v besedilu (Lamut in Macur 2012, 167) oz. opravi vpogled v izbrano pisano gradivo, z namenom ugotoviti pomen določenega pojava (Flere 2000, 94).

Prvi pregled zbranega gradiva (dostopnega v Mestni knjižnici Kranj), je služil ugotavljanju glavnih tem, povezanih z mestom Kranj. Pozorna sem bila na vse tiste prispevke, ki v svoji vsebini obravnavajo tematiko revitalizacije mestnega jedra oz. revitalizacijskih projektov, ki se odvijajo v omenjenem mestu. Kot relevantne sem tako upoštevala vse tiste članke, ki se dotikajo obnove, prenove, oživljanja, ohranjanja mestnega jedra, revitalizacije, samega centra mesta, kulturne in stavbne dediščine, arheoloških izkopavanj, prometne ureditve, drugih kulturnih institucij, skratka vseh projektov, ki so povezani z revitalizacijo. Posebej pa sem beležila tudi omembe, ki izpostavljajo oz. opozarjajo na kakršnokoli problematiko v zvezi s samimi projekti. Zanimalo me je, kateri (če sploh) projekti revitalizacije so bili v zadnjih dveh letih najbolj medijsko izpostavljeni ter katere so bile glavne težave pri izvajanju oziroma uresničevanju le-teh.

Objavljenih člankov, nanašajočih se na mesto Kranj, je bilo v zadnjih dveh letih kar nekaj. Gorenjski glas je kot regionalni časopis poročal o pomembnejših dogodkih (festivali, otvoritve, prireditve...), ki so se zgodili v mestu, obravnavane pa so bile tudi teme s področja gospodarstva, turizma, nepremičnin, politike (občinski dogodki in problematika, mnenja, ideje, predlogi, izvedba določenih projektov, načrti ipd.), kulture itn. Poleg napovednikov za razstave, koncerte, predavanja, predstave in druge podobne dejavnosti, ki so v vsaki številki, so bili v povezavi s kulturo in dogodki, ki se odvijajo v samem mestnem jedru, objavljeni tudi (daljši) prispevki. Tako je npr. v vseh februarskih številkah viden porast člankov v povezavi s Francetom Prešernom (Kranj – Prešernovo mesto, Prešernov smenj), prispevki pa se dotikajo tudi dejavnosti v povezavi s turizmom (npr. odprtje hostla in hotela v samem mestnem jedru), dogodkov v Kranjskih rovih ter vseh festivalov, ki se tekom leta odvijajo v mestu (Teden mladih, Kranjska noč, Kranfest, Carniola, Jazz kamp, Down Town festival). Precej člankov je napisanih tudi na temo (obravnave oz. sprejetja) proračuna Mestne občine Kranj; nekaj težav pa je izpostavljenih tudi v povzetkih o t.i. srečanjih občanov z županom. Ti imajo največ vprašanj in pripomb glede stanovanjske problematike (dodelitev neprofitnih stanovanj občine v najem), nedovoljenega poseganja in oviranja na lastniških ali občinskih zemljiščih, pristojnosti mestnega redarstva ter težav s parkiranjem.

S sprotnim beleženjem objav sem tako prišla do prve ugotovitve. Oblikovala sem seznam največkrat (medijsko) izpostavljenih projektov v povezavi z revitalizacijo mestnega jedra (oz. tistih, ki so ali bi lahko pripomogli k oživitvi mestnega središča) v zadnjih dveh letih (v časopisu Gorenjski glas):

- Mestna knjižnica Kranj,
- obnova ulic mestnega jedra in arheološka izkopavanja,
- grad Khislstein,
- projekt Trije stolpi,
- Dvorec Jelen.

4.4.1 Mestna knjižnica Kranj

Mestna knjižnica Kranj je bila v letu 2011 težko pričakovan projekt. Že nekaj let poprej je bila »debata« o selitvi treh manjših oddelkov (splošni, pionirski in študijski) na eno, skupno lokacijo oz. »ugibanje« o tej, vedno aktualna. Združitev omenjenih oddelkov in selitev na eno lokacijo, v bivšo veleblagovnico Globus se je zgodila v letu 2011 – slovesna otvoritev Mestne knjižnice Kranj (prej Osrednja knjižnica Kranj) je bila tako 29. junija 2011. Vsebina člankov je bila povezana s pripravami na selitev, prenosom gradiva na skupno lokacijo, urejanjem gradiva, prostovoljnimi delom, otvoritvijo institucije (simbolična veriga s prenosom zadnjih knjig iz študijskega oddelka v Globus); nova pridobitev v mestu, pa naj bi poleg osnovne dejavnosti predstavljala predvsem družabno središče.

Projekt Mestna knjižnica Kranj je bil pogosto naveden tudi kot eden izmed glavnih razlogov za zadolževanje občine, najbolj problematična je bila podražitev same investicije. Glavna razloga za to sta povečanje kupnine, ki jo je morala občina plačala prodajalcem (IC Dom, Globus trgovina in Primorje) ter nakup nove opreme oz. vgradnje sodobnih tehničnih rešitev. Težave so se pojavljale tudi pri javnih razpisih – tako je bil npr. zaradi zapletov z dobavo opreme prekinjen prvi javni razpis za opremo knjigomatov, jasno pa je bilo tudi, da knjižnica do načrtovanega odprtja še ne bo imela vse predvidene opreme, saj zakonski postopki niso dopuščali nabave določenih izdelkov (Stanovnik 2011a, 2011b, 2011c, 2011č).

4.4.2 Obnova ulic mestnega jedra in arheološka izkopavanja

Projekt Obnova ulic mestnega jedra³ (2. faza), se izvaja v okviru operativnega programa krepitve razvojnih potencialov 2007-2013, osnovni namen pa je s celovito prenovo ulic in trgov povečati atraktivnost mestnega in zgodovinskega jedra mesta. Cilj je izboljšanje podobe javnih površin, posodobljena infrastruktura, izboljšana prometna varnost oz. fizična revitalizacija javnih površin ter celostno upravljanje ponudbe in življenja v mestu, ki bi pripomoglo h krepitvi kulturne, turistične in trgovske moči. Operacija naj bi tako z novo

---

³ »Prenova trgov: Glavni trg – vhod v kostnico, Trubarjev trg; prenova ulic: Poštna ulica z mostom čez Kokro, Vodopivčeva ulica, Cankarjeva ulica; ureditev javnih zelenih površin: Pungert, Grad Kieselstein, zelene površine Poštne ulice; ureditev spremljajoče ulične opreme ter obnova obstoječe spremljajoče infrastrukture« (Mestna občina Kranj 2012b).

infrastrukturo ter urejeno zunanjo podobo »prispevala k ohranjanju poslovnih, trgovskih in obrtnih dejavnosti in s tem k ohranjanju, vrnitvi in kasneje rasti števila delovnih mest v mestnem jedru«, z ureditvijo zelenih površin v starem delu mesta pa »se bo zmanjšala prometna obremenjenost in s tem onesnaževanje zraka v strogem kulturno-zgodovinskem delu Kranja« (Mestna občina Kranj 2012b).

Predstavljeni projekt je delno financiran s strani Evropske unije (Evropski sklad za regionalni razvoj), slabo polovico pa financira Mestna občina Kranj iz proračuna. Obnovo ulic, gradbene posege in rekonstrukcije mestne infrastrukture spremljajo tudi arheološka izkopavanja. Mnenja glede smiselnosti izkopavanja in pomembnosti najdb pa se razlikujejo: medtem ko na Zavodu za varstvo kulturne dediščine zagovarjajo stališče, da gre za specifično arheološko dediščino, ki je lahko del ponudbe in posebnosti mesta ter opozarjajo na pomembnost samih arheoloških najdb, pa predsednik sveta Krajevne skupnosti Kranj Center opozarja na finančne posledice, ovirano dostopnost do mesta, pomanjkljivost pravne podlage ter neupoštevanje terminskega plana poteka del oz. zaostanek pri poteku del (Kavčič 2011c; Stanovnik 2012b).

4.4.3 Grad Khislstein

Glede na to, da gre za pomemben arhitekturni element starega Kranja, ki predstavlja enega najstarejših spomenikov profanega stavbarstva v mestu, je bila prenova potrebna predvsem zaradi preprečitve nadaljnje degradacije stavbne kulturne dediščine, velika pridobitev pa je tudi vzpostavitev novega prireditvenega prostora, ki se lahko napolni z najrazličnejšimi vsebinami. Cilji obnove kompleksa gradu Khislstein je tako revitalizacija starega mestnega jedra, predstavitev bogate arheološke dediščine Kranja, krepitev podobe mesta kot turistične destinacije, širitev turistične ponudbe, izgradnja večnamenskega kulturnega prostora ter vzpostavitev infrastrukture, ki bo zadovoljevala širše družbene potrebe tudi na kulturnem, socialnem in gospodarskem področju (Mestna občina Kranj 2012b).

Glavni zapleti, predstavljeni v novinarskih prispevkih, so bili povezani predvsem s stečajem izvajalca del na kompleksu (Vegrad d.d.) ter spremljajočimi finančnimi zapleti oz. podražitvijo same investicije. Določene napake prvega izvajalca je kasneje »odkril« tudi novi izvajalec

gradbeno obrtniških in inštalaterskih del, podjetje NGD. Dodatna restavratorska, sanacijska dela in arheološka izkopavanja, sprememba gradbenega dovoljenja, posledice zime in poglobitev orkestrske jame, pa so bili glavni krivci za porast stroškov nastalih v projektu (Stanovnik 2011d).

4.4.4 Trije stolpi

Trije stolpi kot del srednjeveškega mestnega obzidja predstavljajo spomenik kulturne dediščine lokalnega pomena. Stolpi so bili obnovljeni za potrebe razvoja novih programov na področju kulturne ustvarjalnosti, le-ti pa naj bi omogočili dopolnitev turistične ponudbe ter prispevali k odpiranju novih delovnih mest. Stolp Škrlovc naj bi tako služil za namene intermedijske umetnosti, stolp na Pungertu je namenjen otroškim dejavnostim oz. za namene kulturne vzgoje, kjer je urejena tudi razgledna ploščad, stolp z razglednim prizoriščem pa bi služil za posebne uprizoritve na prostem (Mestna občina Kranj 2012b).

O treh prenovljenih stolpih in odprtju celotnega kompleksa Khislstein ter o dogodkih in vsebinah, ki so napolnile nove, prenovljene prostore, je bilo govora tudi v letu 2012. Kljub temu da je šlo za težko pričakovan dogodek in da smo se večnamenskega prireditvenega prostora na gradu ter ostalih prenovljenih objektov v centru mesta mnogi razveselili, pa težav še ni bilo konec, saj so se te še stopnjevale zaradi nerealizacije sklepov sprejetih v pogodbi. Kot je zapisano v enem izmed prispevkov, naj bi se za kompleks Khislstein, tri prenovljene stolpe in Layerjevo hišo odprlo tudi 35 delovnih mest: tri delovna mesta v Layerjevi hiši in stolpu Pungart, dve v stolpu Škrlovc ter 27 v kompleksu Khislstein (v nasprotnem primeru denar pridobljen iz evropskih sredstev ni v celoti upravičen). Tako so se še sredi leta ukvarjali s težavami, kako zaključiti investicijo in zagotoviti delovna mesta ter umestiti vsebino v vse objekte v starem delu mesta, nekatere pogodbe pa je občina morala tudi razdreti (Stanovnik 2012a).

4.4.5 Dvorec Jelen

K oživitvi mestnega jedra naj bi pripomoglo tudi rušenje opuščenehotela Jelen in stare poslovne stavbe Merkurja, ki sta bila locirana ob vhodu v stari del mesta Kranja. Z gradnjo

novega stanovanjsko poslovnega kompleksa Dvorec Jelen, bi mesto pridobilo stanovanja, poslovne prostore in pripadajoča parkirna mesta. Glede na to, da gre za del starega mestnega jedra, je s strani kranjske enote Zavoda za varovanje kulturne dediščine na gradbišču potekal tudi strokovni konservatorski nadzor, saj je območje zanimivo tudi z zgodovinskega vidika – v srednjem veku je namreč po tej lokaciji potekalo severno mestno obzidje.

Kljub temu da so se sprva lahko pohvalili z dobrim medsebojnim sodelovanjem, vsaj kar se tiče koordinacij glede ohranitve že močno načetega in poškodovanega mestnega obzidja, pa se je tudi pri tem projektu zalomilo pri arheoloških najdbah. V začetku junija so namreč nepričakovano odkrili kamnolom v srednjeveškem obrambnem jarku z ohranjenimi ostanki mlinskih kamnov. Kot je poročal novinar Gorenjskega glasa, je bil že dan po odkritju arheološke najdbe sklican usklajevalni sestanek, kjer naj bi se dogovorili o odložitvi vseh del, zaradi želje o ohranitvi najdbe pa naj bi bila projektantu predlagana tudi proučitev možnosti o spremembi projekta. Gradbena dela so se glede na to, da območje ni varovano kot arheološki spomenik, lahko nadaljevala že po nekaj dneh in tako je bil kamnolom uničen kmalu po odkritju najdbe. Z Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije pa so sporočili še, da najdba ni bila izgubljena, saj so med izkopavanji opravili temeljito dokumentiranje (arheološke izmere, fotodokumentacija, izdelan 3D posnetek), ki bo omogočilo izdelavo prezentacije najdbe (Kavčič 2011a, 2011b).

4.4.6 Težave projektov

Tekom pregleda in analize prispevkov objavljenih v Gorenjskem glasu (v letih 2011 in 2012), sem lahko izpostavila pet projektov v povezavi z revitalizacijo mestnega jedra (glej Tabelo 4.1). Prav vsi so se soočali tudi z določenimi težavami, slednje pa v strnjeni obliki prikazujem v spodnji tabeli.

Tabela 4.1: Težave obravnavanih projektov v povezavi z revitalizacijo mestnega središča

projekt	težave	posledice
Mestna knjižnica Kranj	finančna problematika → podražitev investicije (kupnina in nova oprema); zapleti pri javnih razpisih	zadolževanje občine; ob otvoritvi še brez dela opreme
Obnova ulic mestnega jedra	finančna problematika → arheološka izkopavanja; nesoglasja med vpletenimi akterji in različni pogledi na problematiko	ovirana dostopnost do določenih lokacij v mestu; ovirano delo pri ohranjanju pomembne arheološke dediščine
Kompleks gradu Khislstein	finančna problematika → podražitev investicije (dodatna dela, sprememba gradbenega dovoljenja, arheološka izkopavanja); stečaj izvajalca del; neupoštevanje pogodb (delovna mesta)	zadolževanje občine; morebitno vračanje evropskih sredstev; družbene vsebine
Trije stolpi	finančna problematika → podražitev investicije; neupoštevanje pogodb (delovna mesta)	zadolževanje občine; morebitno vračanje evropskih sredstev; družbene vsebine
Dvorec Jelen	arheološke najdbe; sodelovanje vpletenih akterjev (različni cilji)	»izguba« pomembne arheološke najdbe

Vir: lastne ugotovitve pridobljene tekom analize novinarskih prispevkov objavljenih v časopisu Gorenjski glas (2011 in 2012).

5 SKLEP

V pričujočem diplomskem delu obravnavam tematiko revitalizacije mestnih središč ter izpostavljam težave, s katerimi se projekti v povezavi z obnovo mestnih jeder soočajo. Tekom teoretske analize sekundarnih virov sem tako lahko ugotovila glavne vzroke, ki botrujejo praznjenju mestnih središč, katerim ob neustreznem ukrepanju in pripravi jasnih, natančno izdelanih strategij, grozi nadaljnja degradacija.

Naraščajoča potrošnja, avtomobilizem, globalizacija, mobilnost in porast novih tehnologij so nekateri družbeni trendi, zaradi katerih mestna jedra izgubljajo vlogo centralnosti, vsakdanje življenjske prakse ljudi, profil posameznikov in način življenja pa so se spremenili v tolikšni meri, da vplivajo tudi na (ne)delovanje samega mesta. Omenjene spremembe so eden izmed glavnih razlogov, da se mesta v zadnjih letih soočajo z upadom atraktivnosti in izgubo osrednjih družbenih funkcij. Cilj občin je zato priprava najrazličnejših strategij, s katerimi bi mesto spet naredili privlačno in konkurenčno, ne zgolj v smislu fizične prenove, temveč tudi z vzpostavitvijo kvalitetnega bivalnega okolja in umestitvijo atraktivnih družbenih vsebin v temu namenjene prostore, institucije.

Ugotavljam, da je torej, ko je govora o preobrazbi sodobnih mest in posledično revitalizaciji mestnih središč, v prvi vrsti potrebno upoštevati in razumeti določena družbena dejstva in spremembe, katerim smo priča. Trendi nakazujejo potrebo po aktivnostih, ki so razpršene na vseh prostorskih ravneh, mesta pa za posameznike ne predstavljajo več neke nujne potrebe, saj so se preoblikovala v življenjsko stilsko izbiro. Pričakovati ponovno vzpostavitev zgodovinske tradicionalne središčnosti oz. centralnosti je ob upoštevanju realne situacije iluzorno, pa vendar je smiselna priprava ustreznih strategij prostorskega razvoja, ki pa bi nadaljnjo degradacijo mest omilila, če že ne preprečila.

Kljub temu da se kaže vse večji razkorak v razvoju med mestnim središčem na eni in obrobjem mest na drugi strani, imajo mestna jedra prednost predvsem v ambientalnem kontekstu, saj lahko predstavljajo statusni simbol, ki se povezuje s posameznikovimi identitetnimi reprezentacijami mesta. Pa vendar ambientalno okolje in ohranjanje,

obnavljanje ter zaščita zgolj fizičnih oz. kulturno zgodovinskih objektov (tj. konzervacija) ni zadosten element, ki bi (v celoti) preprečil izumiranje mestnih središč.

Revitalizacija oz. prenova mestnih jeder je kompleksen in obsežen proces, ki zahteva celovito obravnavo ter pripravo realnih, za dane razmere izvedljivih projektov. Mesto mora izkoristiti svoje potenciale ter s celostno podobo ponuditi alternativo nakupovalnim središčem na obrobjih. Posegi morajo vsebovati in upoštevati element integracijskih funkcij, torej zagotavljanje družabnosti, raznovrstnosti in dostopnosti ter hkrati omogočati tudi različne oblike individualnosti. Cilj lokalnih oblasti mora tako biti ponovno preoblikovanje urbanega prostora v kvalitetno bivanjsko okolje, ki bo privlačno tudi za razvoj drugih dejavnosti. Ne gre le za fizično obnovo mestnih objektov, temveč tudi za pomembnost dogodkovnosti in prizoriščnosti. Revitalizacijska strategija mora zato vsebovati smiselno, za določeno mesto prirejeno kombinacijo »modelov« reševanja (npr. zmes konzervacije, turistifikacije, sitizacije, gentrifikacije).

Na podlagi analize besedil oz. novinarskih prispevkov objavljenih v časopisu Gorenjski glas (v letih 2011 in 2012) ugotavljam, da se v konkretnem primeru mesta Kranja vendarle zgodijo določeni premiki. Kljub temu da ne morem govoriti o nerealizaciji projektov ali nezavedanju o sami problematiki, pa je potrebno upoštevati, da se projekti soočajo tudi z nekaterimi omejitvami in težavami. S pregledom obsežnega gradiva (več kot 200 števil s prilogami) ter nadalje z beleženjem pogostosti objav oz. prispevkov sem ugotovila, da so bili v preteklih dveh letih v povezavi z revitalizacijo samega mestnega jedra Kranj medijsko največkrat izpostavljeni sledeči projekti: Mestna knjižnica Kranj, obnova ulic mestnega jedra in arheološka izkopavanja, kompleks gradu Khislstein, projekt Trije stolpi in izgradnja poslovno stanovanjskega kompleksa Dvorec Jelen.

Prav pri vseh projektih sem zasledila določene težave, bodisi pri načrtovanju, izvedbi ali nadaljnji umestitvi družbenih vsebin v izbrane objekte. Ob tem naj omenim, da so novinarski prispevki poročali o konkretnih situacijah ter problemih, ki so se dogodili v tem času, sama pa sem omenjene projekte skušala problematizirati kot pomembne za obnovo oz. oživitve mestnega jedra.

Obnova kompleksa gradu Khislstein in projekt Trije stolpi sta ključna predvsem z vidika konzervacije, saj gre za poskus preprečitve nadaljnje degradacije pomembne stavbne dediščine oz. obnovo spomenika kulturne dediščine lokalnega pomena. Kljub temu da je mesto z obnovo pridobilo večnamenski prireditveni prostor v samem centru oz. prostore za potrebe razvoja kulturne ustvarjalnosti, pa je bil projekt največkrat omenjen zaradi finančnih zapletov oz. podražitve same investicije. Glavni vzroki za to so bili stečaj izvajalca del ter dodatna restavratorska in sanacijska dela, problem pa je predstavljal tudi sam zaključek investicije, saj niso bili upoštevani vsi sklepi, sprejeti v pogodbi. Tovrstne težave lahko pripeljejo do zahtev po vračanju evropskih sredstev, ob tem pa se sprašujem tudi o smiselnosti obnove samih objektov, saj zgolj fizična prenova ne zadosti dosegi ciljev po zapolnitvi le teh z najrazličnejšimi vsebinami: potrebno je modernizirati določene vsebine in zagotoviti za to usposobljen kader. Le na ta način lahko objekti uresničijo svoj namen, torej zgraditi večnamenski kulturni prostor ter vzpostaviti infrastrukturo, ki bi zadovoljevala širše družbene potrebe tudi na kulturnem, socialnem in gospodarskem področju. Občina se je zaradi povečanja kupnine in nakupa nove opreme dodatno zadolževala tudi pri projektu Mestne knjižnice Kranj. Slednji je poleg izvajanja osnovne dejavnosti pomemben predvsem zaradi ideje o vzpostavitvi osrednjega družabnega središča. Večkrat izpostavljena in kritizirana je bila tudi obnova ulic in trgov v starem mestnem jedru oz. arheološka izkopavanja. V omenjenem primeru so se mnenja vpletenih akterjev najbolj razhajala, saj je vsaka stran strogo zagovarjala svoja stališča in interese. Medtem ko gradbena dela zaradi arheoloških izkopavanj za prebivalce mestnega jedra predstavljajo moteči element (problem dostopnosti, finančna problematika, trajanje del ipd.), pa npr. na Zavodu za varstvo kulturne dediščine zagovarjajo stališče, da gre za specifično arheološko dediščino, ki je lahko del ponudbe in posebnosti mesta. Konflikt v povezavi z arheološkimi najdbami pa je nastal tudi med izvedbo projekta Dvorec Jelen. Kljub dobremu začetnemu sodelovanju akterjev (investitorji in konservatorski nadzor), je kasneje tudi izgradnja poslovno stanovanjskega kompleksa dodobra orisala stremljenje k različnim interesom in dosegu drugačnih ciljev obeh strani.

Dejstvo je, da mesta ne morejo preživeti brez ustreznih finančnih vlaganj s strani občin ali drugih morebitnih (zasebnih) institucij oz. podjetij, ki bi bila pripravljena vlagati v oživitev oz. razvoj mestnega jedra. Ob tem se je potrebno zavedati, da je treba jasno določiti cilje in

koristi, ki bi jih vpleteni od določenih investicij sploh imeli. Celovito obnovo/oživitev oz. preprečitev nadaljnje degradacije mestnih središč se lahko doseže le s smiselno kombinacijo različnih modelov revitalizacijskih strategij. (Pre)pogosto se pojavi problem previsoko zastavljenih in nerealnih ciljev, ki ostanejo nerealizirani, zato ob tem še enkrat velja opozoriti na pomembnost priprave usklajenih in pretehtanih strategij. Ključno je tudi sodelovanje vseh akterjev sodelujočih pri revitalizaciji: od občin, interesnih skupin, strokovnih služb, potencialnih investorjev do ostale (laične) javnosti – tako prebivalcev starega mestnega jedra, kot tudi vseh ostalih uporabnikov mesta. Revitalizacijski procesi morajo tako upoštevati tudi misli prebivalcev ter ostale inovativne ideje in predloge vpletenih.

Pričujoče diplomsko delo na primeru Kranja ugotavlja le nekaj nepravilnosti pri petih pomembnejših projektih v zadnjem času, ki pa bi se s pripravo boljših, natančnejših strategij, veliko discipline, dobro koordinacijo, vključevanjem vseh vpletenih akterjev, smiselno uporabo oz. prenovo potencialnih objektov, upoštevanjem pogledov strokovnjakov z različnih področij in poskusom pridobitev novih investorjev lahko še bistveno izboljšali. Ko bo mestna uprava s participacijo javnosti izkoristila posebnosti mesta in razvila njegove konkurenčne prednosti, v praksi lahko pride do konkretnih izboljšav.

6 LITERATURA

Avguštin, Cene. 1999. *Kranj: naselbinski razvoj od prazgodovine do 20. stoletja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Bugarič, Boštjan, ur. 2010. *Urbanost: 20 let kasneje*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Dimitrovska Andrews, Kaliopa. 2011. *Orodja za usmerjanje in nadzor urbanih oblik*. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

Fister, Peter. 2003. *Prenova ali reurbanizacija mestnih jeder: arhitekturno-planerski vidiki*. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-H50Z9J3B/> (24. april 2013).

Flere, Sergej. 2000. *Sociološka metodologija: temelji družboslovnega raziskovanja*. Maribor: Pedagoška fakulteta.

Florida, Richard L. 2002. *The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.

Gorenjski glas. Dostopno prek: <http://www.gorenjskiglas.si/podjetje/> (27. marec 2013).

Haček, Miro in Simona Kukovič. 2012. Analiza raziskav upravljalne sposobnosti slovenskih občin. V *Upravljalna sposobnost slovenskih občin: primeri dobrih praks*, ur. Miro Haček, 89–111. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hamilton, F.E. Ian, Kaliopa Dimitrovska Andrews in Nataša Pichler-Milanović, ur. 2005. *Transformation of cities in central and Eastern Europe: towards globalization*. Tokyo: United Nations University Press.

Hočevar, Marjan. 2000a. The planning and revitalization of Koper's old town: physical space and social content issues. V *Local development and socio-spatial organization: trends, problems and policies: the case of Koper, Slovenia*, ur. Zdravko Mlinar, 65–85. Budapest: Open Society Institute.

--- 2000b. *Novi urbani trendi: prizorišča v mestih – omrežja med mesti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Jacobs, Jane. 2009. *Umiranje in življenje velikih ameriških mest*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Kavčič, Igor. 2011a. Srednjeveško obzidje »bo«. *Gorenjski glas*, 4 (4. februar).

--- 2011b. Zgodovinske najdbe ni več. *Gorenjski glas*, 4 (17. junij).

--- 2011c. Kranjčani, vsakega nekaj. *Snovanja*, 10–12 (27. december).

Kladnik, Darinka. 2003. *Vsa slovenska mesta*. Ljubljana: Zavod za intelektualno produkcijo.

Kos, Drago. 2007. Neurbana nacija. V *O urbanizmu: Kaj se dogaja s sodobnim mestom?*, ur. Ilka Čerpes in Miha Dešman, 137–163. Ljubljana: Krtina.

Koželj, Janez. 2007. Opredelitev sodobnega mesta. V *O urbanizmu: Kaj se dogaja s sodobnim mestom?*, ur. Ilka Čerpes in Miha Dešman, 195–208. Ljubljana: Krtina.

Križnik, Blaž in Matjaž Uršič. 2010. Urbana preobrazba Ljubljane: Naraščanje potrošnje, monumentalizacija in pomanjkljiva infrastruktura. V *Urbanost: 20 let kasneje*, ur. Boštjan Bugarič, 19–26. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Kučan, Ana. 1999. Vrniti mestu mestnost. V *Seminar Urbanistično načrtovanje za nove družbene razmere*, 20–25. Ljubljana: Društvo arhitektov.

Lamut, Urša. 2012. Kvalitativna vsebinska analiza z računalniškim programom Atlas.ti. V *Kvalitativno raziskovanje v interdisciplinarni perspektivi*, Frane Adam, Valentina Hlebec, Matic Kavčič, Urša Lamut, Maja Mrzel, Darka Podmenik, Tonka Poplas Susič, Danica Rotar Pavlič in Igor Švab, 123–162. Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize.

--- in Mirna Macur. 2012. *Metodologija družboslovnega raziskovanja: od zasnove do izvedbe*. Ljubljana: Vega.

Marot, Naja in Mojca Golobič. 2012. V *Upravljalvska sposobnost slovenskih občin: primeri dobrih praks*, ur. Miro Haček, 113–137. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Mestna občina Kranj. 2012a. *O Kranju: zgodovina*. Dostopno prek: http://www.kranj.si/KRANJ_SI,,o_kranju,zgodovina.htm (15. januar 2013).

--- 2012b. *Programsko obdobje 2007-2013*. Dostopno prek: http://www.kranj.si/KRANJ_SI,,mestna_obcina,mestna_uprava,projektna_pisarna,eu_projekti,programsko_obdobje_2007-2013.htm (25. februar 2013).

--- 2013. *Spletna aplikacija Kr.povej: Pobude meščanov za lep in urejen Kranj!* Dostopno prek: http://www.kranj.si/KRANJ_SI,,kontakt,kr_povej.htm (22. marec 2013).

Mestna občina Ljubljana. 2006. *RE urban mobil: mobiliziranje reurbanizacije v razmerah demografskih sprememb*. Ljubljana: Mestna občina, Oddelek za urbanizem.

Mlinar, Zdravko. 1998. Razvojni trendi, problemi in usmeritve: izbrani sociološki vidiki. V *Razvojni projekt Koper 2020: povzetki razvojnih študij*, ur. Jelka Balaban, 74–87. Koper: Mestna občina.

--- 2008. *Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi. Knj. 1, Prostorsko-časovna organizacija bivanja: raziskovanja na Koprskem in v svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Parker, Simon. 2004. *Urban theory and the urban experience: encountering the city*. London; New York: Routledge.

Potokar, Robert. 2002. *Gorenjska: arhitekturni vodnik*. Ljubljana: Saving.

Stanovnik, Vilma. 2011a. Knjižnico želijo seliti pred poletjem. *Gorenjski glas*, 3 (8. april).

--- 2011b. Začenja se selitev v novo knjižnico. *Gorenjski glas*, 1 (6. maj).

--- 2011c. Jutri odpira vrata nova knjižnica. *Gorenjski glas*, 1 (28. junij).

--- 2011č. Dodatnih stroškov za štiri telovadnice. *Gorenjski glas*, 1 (23. september).

--- 2011d. Grad Kieselstein je obnovljen. *Gorenjski glas*, 7 (2. december).

--- 2012a. Zadrega pred odprtjem Kieselsteina. *Gorenjski glas*, 1 (18. maj).

--- 2012b. Stari Kranj je prometno spet prijaznejši. *Kranjski glas*, 12 (26. april).

Uršič, Matjaž. 2003. *Urbani prostori potrošnje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- in Marjan Hočevar. 2007. *Protiurbanost kot način življenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vidmar, Ksenija H. 2006. *Globalna kultura*. Ljubljana: Študentska založba.

Yamashita, Munetoshi. 2004. *Decline and approaches to revitalization in small cities the case of Saga, Japan*. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-4O2NZL61/?query=%27keywords%3dyamashita+decline+and%27&pageSize=25> (28. april 2013).

Žontar, Josip. 1982. *Zgodovina mesta Kranja*. Kranj: Skupščina občine Kranj.